

asociace

překlad ze slovníku an. psychologie Jolana Bucková

U asociace (lat. associare: přidružovat, sjednocovat, spojovat) se jedná o individuální, někdy komplexová spojení psychických obsahů, vzpomínek, zkušeností, vjemů, emocí, představ atd. V začátcích moderní psychologie byla teorie, podle které se člověk učí tím, že vzájemně propojuje jednoduché neredukovatelné prvky podle určitých principů, označena jako nauka o asociacích nebo asociační teorie. Již Aristoteles rozpoznal čtyři vzory, podle kterých jsou spolu spojovány představy: podobnost, rozdílnost, současnost a prostorová blízkost. V 19. století popisuje asociační psychologie dodatečně ještě intenzitu, nerozlučnost a opakování. Na principech asociační psychologie staví také teorie chování a učení, rozvíjející se v 19. století. Tato teorie vychází z toho, že myšlenkové procesy a postupy učení jsou odvoditelné od propojování podnětů a reakcí - jak jsou nyní nazývány dále neredukovatelné prvky. Asociace má centrální význam téměř ve všech hlubinně psychologických a psychotherapeutických směrech, které pracují s nevědomými procesy a které se snaží o pochopení smyslových souvislostí. Kromě toho jsou asociační metody mnohostranně využívány při učení a pamatování. Asociace je také základem kreativních procesů.

A. Müller

volná asociace

Freud udělal z metody volných asociací základní pravidlo psychoanalýzy poté co upustil od hypnózy jako prostředku zkoumání nevědomých obsahů. Při volných asociacích sleduje analyzand v uvolněném stavu s vědomou pozorností proud stále přítomných, ale povětšinou jen zpola vědomých, nápadů, obrazů, postřehů a fantazií. Freud přitom vyzýval své pacienty, aby se »vmysleli do stavu pozorného a věcného sebepozorovatele, sledovali pouze povrch svého vědomí a vzali si za povinnost naprostou upřímnost, aby ani nevynechali ve sdělení žádný nápad, i kdyby 1. ho měli shledat velmi nepříjemným, nebo kdyby 2. museli usoudit, že je nesmyslný, 3. příliš nepodstatný, 4. že nepatří k tomu, co se hledá.« (Freud, GW XIV, str. 214) Zároveň doporučoval terapeutovi jako obdobu této otevřenosti analyzanda, zaujímat »rovnoměrně rozloženou pozornost«.

Zdánlivě jednoduché pozorování a sdělování spontánních nápadů bývá často prožíváno jako velmi obtížné, protože se při něm asociující dostává po krátké době nevyhnutelně do kontaktu s myšlenkami, pocity, vjemy a fantaziemi, které jsou mu nepříjemné, kterým by nejraději zabránil, a ne je sděloval. Ale právě tyto odpory mohou vést k důležitým nevědomým tématům, konfliktům a potenciálům. Vážnutí a přerušování asociačního proudu ukazuje na účinnost pozitivně nebo negativně »nabitého« duševního obsahu, komplexu. Jung zkoumal a potvrdil s pomocí asociačního experimentu existenci a působení takových komplexů. Cílem hlubinně psychologických a analytických forem terapie je zvědomovat a integrovat tyto nevědomé konflikty a komplexy.

Základní pravidlo volných asociací, chápané v počátcích psychoanalýzy ještě jako »příkaz« a »povinnost« (což odporuje stěžejní myšlence svobody, která má být umožněna v terapeutickém

procesu), je v moderní psychoanalýze a analytické psychologii vnímáno spíše jako nabídka a povzbuzení pro analyzanda, aby se v terapeutické situaci otevřel svým nevědomým podílům bez tlaku a nucení. Volná asociace není chápána jako bezpodmínečný výkon, který by měl být od analyzanda od počátku požadován, nýbrž jako schopnost, kterou získá v průběhu terapeutického procesu. Je považováno za známku rostoucí psychické stability a zdraví, když je analyzand nucen klást méně odporu volnému proudu duševních pochodů a může sám sebe více připouštět jako člověka, jenž se nachází v neustálém procesu, ve kterém se střídají nejružnější psychické polarity. Volná asociace může přecházet také do jiných forem fantazijní činnosti a změněných stavů vědomí.

Lit.: Dieckmann, H. (1979): *Methoden der Analytischen Psychologie*; Freud, S. (GW VIII): *Zur Einleitung der Behandlung*; Hölzer, M. (2002): *Freie Assoziation*; Müller, L., Knoll, D. (1998): *Ins Innere der Dinge schauen* A. Müller

vázaná asociace

U vázaných asociací jsou nápady vedeny kolem psychického obsahu, kontemplativně kolem něj krouží. Protože asociace volná může odvádět od obsahu, který má být zpracován (např. jako aspekt obrany a odporu), musí být v mnoha případech doplněna asociacemi vázanými, zaměřenými. Jung kritizoval způsob, jímž je asociční metoda používána při výkladu snů v psychoanalýze. Jelikož u volné asociace existuje nebezpečí, že se příliš vzdálíme od symbolu (např. snového), vede sice volné asociování nevyhnutelně k významným vzpomínkám a komplexovým reakcím, nevede však nutně k lepšímu porozumění symbolu v jeho aktualnosti. Proto je často nutné tok asociací opakovaně brzdit, ještě jednou se vracet aktuálně k symbolu a nechat vynořovat nové asociace. Aby se bylo možné přesáhnout osobní kontext, vyvinul Jung vedle metody vázaných asociací dodatečně metodu amplifikace.

Lit.: Dieckmann, H. (1979): *Methoden der Analytischen Psychologie*; Müller, L., Knoll, D. (1998): *Ins Innere der Dinge schauen* A. Müller

asociční experiment

Asociční pokusy byly na konci 19. st. oblíbeným předmětem výzkumů. Asociční experiment pochází od sira F. Galtona, který chtěl studiem asociací pochopit duševní výkony člověka. Kraepelinem přenesl tento výzkum do psychiatrie. Kraepelinův asistent Aschaffenburg se zajímal o účinek únavy na naše myšlení. Jung a F. Riklin v těchto výzkumech pokračovali, začali se však vrzy věnovat tzv. rušením experimentu (Jung, GW 2). Pojmy, na které nebylo možné hladce asociovat, byly - jak vědci shledali - propojeny s osobními afektivně zdůrazněnými vzpomínkami a nesnáze, které nazvali komplexy. Následně postulovali, že pozadí vědomí sestává z takových komplexů, a že všechny psychogenní neurózy obsahují komplex, který je vybaven mimořádně silným citovým zabarvením. Vědci dále zkoumali asociace zdravých, nemocných, asociace v rodinách atd. Junga obzvláště zajímaly psychofyzické doprovodné jevy. Předložil tím první empirickou studii k výzkumu emocí.

V asociačním experimentu jde o to najít k podnětovému slovu (stimul) asociaci (např.: bílá - ? Většina lidí odpoví »černá«). Je-li asociace možná jen stěží nebo po delší době, projeví se »znaky poruchy«, které z větší části odpovídají dnešním obranným mechanismům, z čehož vyvozujeme, že příslušné podnětové slovo oslovilo, tzn. konstelovalo komplex. Jung předkládal asociační test se 100 slovy a spíše intuitivně usuzoval z »poruchových reakcí« na skupiny komplexů. Mezitím jsou k dispozici různé seznamy s 50 slovy (Kast, 1980; Schlegel, 1982). Při konstrukci nových seznamů bylo zjištěno, že ne všechna slova mají kolem sebe ze sémantického pohledu srovnatelné asociační pole. Slova s malým asociačním polem byla proto vyřazena. Vyhodnocení asociačního experimentu se postupně měnilo v tom směru, že se ke stimulům, které spustily komplexovou reakci, pečlivě zjišťuje kontext nebo jsou probandi požádáni, aby vyprávěli k příslušnému tématu epizodu ze svého života nebo prostě nějaký příběh. Tímto způsobem je možné zachytit aktuální komplexový terén probanda nebo probandky ve vztahu ke jáskému komplexu. Schlegel (Schlegel, 1982) předložil výzkum validity znaků poruchy. Asociační experiment se dnes používá také pro empirická porovnání skupin. Spitzer, který pracuje na rozhraní psychiatrie, neurobiologie a psychologie, uvádí tyto asociační pokusy Galtona, Kraepelina a Junga do spojitosti se sémantickými sítěmi a reprezentacemi smyslu v mozku.

Lit.: Jung, C. G. (1904): *Experimentelle Untersuchungen über Assoziationen Gesunder (GW 2)*; Kast, V. (1980): *Das Assoziationsexperiment in der therapeutischen Praxis*; Laub-Schmidt, D. (1995): *Psychologische Untersuchung der Fibromyalgie unter Einbezug des Assoziationsexperimentes*; Schlegel, M. (1979): *Psychologische und psychophysiologische Aspekte des Assoziationsexperimentes*; Spitzer, M. (2000): *Geist im Netz* V. Kast